

Toolkit

Dementievriendelijk ontwerpen

Een gezonde woonomgeving voor mensen met dementie

Inhoudsopgave

1. Inleiding	p.03	2. Algemeen	p.04	3. Zelfstandige woning	p.14	4. Zorgcomplex	p.20	5. Bronnen en verder lezen	p.24
		 Oriëntatie	p.05	 Woonkamer	p.13	 Ontmoeting	p.18		
		 Licht	p.06	 Slaapkamer	p.14	 Verbinding	p.19		
		 Akoestiek	p.07	 Sanitair	p.15	 Privéruimte	p.20		
		 Kleur	p.18	 Keuken	p.16	 Thuisgevoel	p.21		
		 Geur	p.09			 Uitzicht	p.22		
		 Herkenbaarheid	p.10			 Buitenruimte	p.23		
		 Veiligheid	p.11						

1. Inleiding

In de schoenen staan van mensen met dementie

Wie wil weten hoe een ruimte door mensen met dementie wordt ervaren, moet door een andere bril kijken. Een gebouw met gladde wanden en vloeren is heel prettig voor de zorgverlener, omdat het makkelijk schoon te houden is. Het nadeel is echter dat deze muren en vloeren geluid weerkaatsen, wat onprettig is voor mensen met dementie. Een echo veroorzaakt ruis en onrust in het hoofd, wat kan leiden tot paniek, schreeuwen en dwalen en vluchten.

Niet alle mensen met dementie reageren hetzelfde op prikkels. Anneke van der Plaats (zie 'Bronnen en verder lezen') onderscheidt in het boek 'De wondere wereld van dementie' een indeling in 3 typen mensen met dementie: de dolers, de evenwichtzoekers en de zich zen-voelende mensen met dementie. De laatsten hebben vooral behoefte aan een rustige omgeving. Bij de eerste twee is een goed evenwicht in de mate van prikkeling belangrijk. Met deze bril op is materiaal verzameld over waar een ruimte, woning of gebouw aan moet voldoen om door mensen met dementie als prettig te worden ervaren. Er is gekeken hoe de gezondheid van mensen met dementie bevorderd kan worden door de indeling en aankleding van de (groeps) woning, maar vooral hoe hun leven plezieriger gemaakt kan worden.

De Toolkit Dementievriendelijk Ontwerpen bestaat uit drie onderdelen:

1. Algemeen Het hiervan gegeven voorbeeld van een wel of niet makkelijk te onderhouden vloerbedekking is een van de vele complicaties die je tegenkomt bij het ontwerpen en inrichten van woningen en zorgcomplexen. Naast een goede akoestiek zijn voor het creëren van een gezonde en prettige leefomgeving ook andere zaken van belang: oriëntatie, licht, akoestiek, kleur, geur, herkenbaarheid en veiligheid.

2. Zelfstandige woning

Mensen met dementie blijven steeds langer thuis wonen. Ook daar kun je met kleine en grotere aanpassingen veel doen om de woning prettig en veilig te maken. Welke aanpassingen kunnen worden gedaan, zijn per ruimte (woonkamer, slaapkamer, keuken, sanitair) benoemd.

3. Zorgcomplex

Bij een zorgcomplex (intramuraal) zijn weer andere ruimtes en factoren van belang: ontmoetingsruimtes, verbindingsruimtes, privéruimte, thuisgevoel, uitzicht en buitenruimte.

2. Algemeen

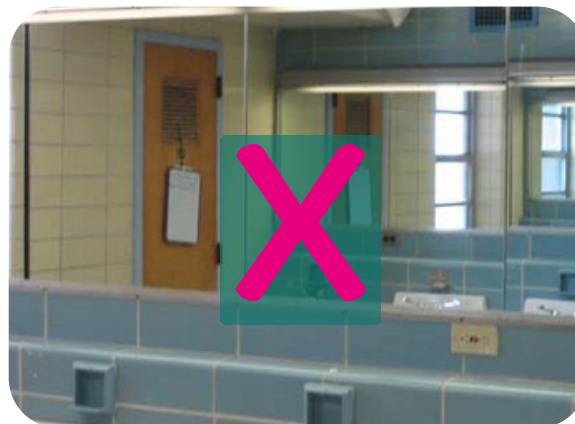

ORIËNTATIE

Overzichtelijke indeling Mensen met dementie moeten zich goed kunnen oriënteren in een ruimte. Het komt namelijk nogal eens voor dat ze vergeten welke deur voor welke ruimte is of waren. Daarom is het belangrijk dat zij nergens door worden afgeleid als zij iets van plan zijn te doen en hun doel makkelijk kunnen vinden. Symbolen, tekens of objecten kunnen hierbij helpen. Ook een lampje bij de badkamer kan er voor zorgen dat iemand met dementie niet wordt afgeleid en op tijd het toilet kan vinden, met minder frustratie tot gevolg. In groepswoningen is een heldere, overzichtelijke en herkenbare indeling van de groepswoning erg belangrijk.

Het kan prettig zijn om spiegellende oppervlakten af te dekken.
Iemand met dementie neemt beeld heel direct op en verwerkt deze niet.
Als gezonde mensen een spiegeling zien, weten ze dat het komt door een weerspiegelend oppervlak. Iemand met dementie slaat deze bewerking over en krijgt het gevoel dat er mensen in zijn huis lopen en kan daardoor angstig of boos worden.

 GESCHIKT

Symbolen, lampje bij de badkamer,
overzichtelijke en herkenbare indeling

 ONGESCHIKT

Spiegelende oppervlakten, afleiding tijdens activiteit

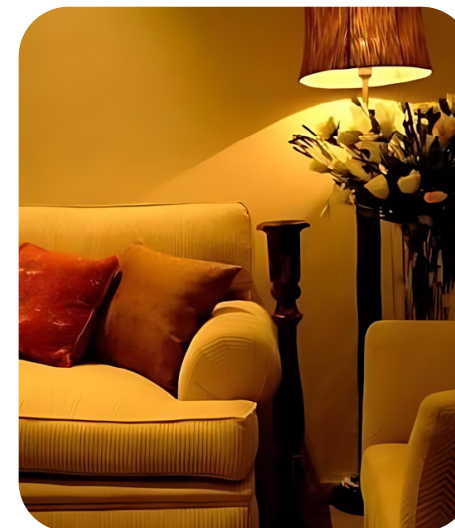

LICHT

Rustige, positieve prikkels Mensen met dementie zijn op zoek naar rustige en positieve prikkels. Een lichtspel, zoals een rustig draaiende discobol, kan zo'n prikkel zijn. Een 'zee aan licht' werkt ook heel positief. Niet alleen is daglicht gezond, maar de omgeving is er ook beter door te zien. Een raam tot de vloer geeft mensen met dementie echter het gevoel alsof ze buiten worden gezet. Een raam met borstwering is voor hen dus prettiger.

Dag-nacht ritme

In de avond en bij de middagrust na de lunch past gedimd licht, met schemerlampjes en bijvoorbeeld openhaard vlammetjes. Vlammen geven ook visueel veel positieve en rustgevende prikkels. Overdag is het juist goed om zoveel mogelijk het daglicht te ondersteunen met heldere, daglicht imiterende lampen. Hiermee wordt ook het dag- nacht ritme bevorderd.

☒ **GESCHIKT**

☐ **ONGESCHIKT**

Daglicht, dag-nacht ritme, rustig lichtspel, raam met borstwering

Raam tot de vloer

AKOESTIEK

Geluidsdemping Galm en echo geven veel onnodige prikkels. Dit leidt voor mensen met dementie tot verwarring en drukte in het hoofd, zeker als er veel verschillende geluiden tegelijkertijd zijn. Om dit tegen te gaan kunnen geluiddempende materialen verwerkt worden in de wand en plafondafwerking, maar ook in het interieur. Planten absorberen geluid heel goed en hebben daarnaast ook andere positieve effecten, zoals een gezonde vochtbalans in de lucht en meer zuurstof. Daarnaast gaat er van planten een rustgevende werking uit.

Te weinig prikkels

Mensen met dementie kunnen ook te weinig prikkels krijgen. Ze kunnen dan gaan schreeuwen omdat ze zich onprettig voelen maar ook omdat de trillingen van hun schreeuw prikkels opleveren. Dit is voor medebewoners of mantelzorgers meestal niet prettig. Door groepsruimten in kamers te verdelen, kunnen dit soort situaties minder onrust veroorzaken. Nog beter is het om goed na te denken welke prikkel (een per keer) wordt aangeboden zodat dergelijk gedrag zoveel mogelijk voorkomen wordt.

☒ **GESCHIKT**

Planten, ruimten in kamers onderverdeeld,
absorberende materialen

☐ **ONGESCHIKT**

Galm, echo, onrust, zalen

KLEUR

Rust of stimulans?

Er zijn veel theorieën over welke kleuren het meest geschikt zijn voor mensen met dementie. Pasteltinten hebben de eigenschap rust te scheppen. Oud roze komt in onderzoeken dan ook vaak positief naar voren. Felle kleuren als rood (warm) en blauw (koud) activeren en geven prikkels die je weliswaar beperkt en bewust kunt inzetten, maar niet geschikt zijn om rust te creëren. Paars wordt gezien als een neutrale kleur.

Oriëntatiemiddel

Kleur kan goed worden ingezet als oriëntatiemiddel. Als het zicht van mensen met dementie minder wordt, kunnen objecten moeilijker van elkaar te onderscheiden zijn. Dan is het aan te raden om met kleurcontrasten te werken binnen één ruimte. Voor de oriëntatie is het ook goed om per ruimte een andere hoofdkleur te gebruiken. Zwarte vlakken op de grond kunnen worden aangezien voor een gat – zwarte kleden of matten kunnen dus beter worden vermeden.

 GESCHIKT

Contrasten, oud roze, rustige kleuren, blauw in de badkamer

 ONGESCHIKT

Grote oppervlakken zwart, felle kleuren, rood in de badkamer

GEUR

Geur is voor mensen met dementie een belangrijke prikkel die veel gevoelens kan oproepen maar toch weinig in de praktijk wordt toegepast. Geur wordt in de hersenen gekoppeld aan herinneringen en deze koppeling blijft bij mensen met dementie vaak lang in stand. Bepaalde luchtjes - zoals Eau de Cologne - kunnen er voor zorgen dat personen, gebeurtenissen of bijvoorbeeld gerechten van vroeger weer naar boven komen. En met dat gegeven ligt het voor de hand om geur in te zetten bij activiteiten met mensen met dementie.

Misleidend

Omdat mensen met dementie geurprikkelers niet goed filteren en heel direct opnemen, kan geur echter wel misleidend zijn als deze niet past bij de situatie, ruimte of activiteit. De keuken moet dus ruiken naar eten en niet naar schoonmaakmiddelen. Geuren zijn ook geen neutraal gegeven. Wees er op bedacht dat een bepaald luchtje iemand onverwacht van streek kan maken.

Al onze zintuigen gaan achteruit als we ouder worden. Niet alleen vermindert de kwaliteit van het zien en het horen, maar ook van het proeven en ruiken. Hoe sterker de geur, hoe groter de kans dat een bepaald luchtje daadwerkelijk door ouderen geroken wordt. Positieve geuren moeten daarom wel sterk zijn. Zo ruiken seringen over het algemeen een stuk sterker dan rozen.

 GESCHIKT

Keuken die naar eten ruikt, badkamer ruikt naar zeep

 ONGESCHIKT

Keuken die ruikt naar chloor, sterke afzuiging

HERKENBAARHEID

Ouderwetse meubels Mensen met dementie herinneren zich vaak vooral nog dingen van vroeger, zoals meubels en apparatuur uit de tijd van hun jeugd. De laatste indrukken vervagen het eerst: vanaf het moment dat iemand dementie krijgt komen er geen nieuwe plaatjes bij. Moderne objecten worden dus niet herkend, waardoor het voor kan komen dat mensen met dementie weigeren om op een moderne stoel te gaan zitten. Het plaatje dat bij 'stoel' hoort, ziet er voor hen namelijk heel anders uit.

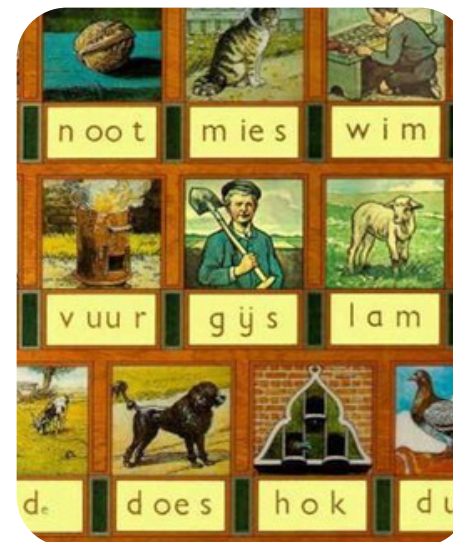
Gebruik daarom 'ouderwetse' herkenbare meubels en spullen om aan te sluiten bij de oude herinneringen van mensen met dementie. Denk ook aan gordijnen in plaats van moderne rolgordijnen. Ramen waarvan de kozijnen zichtbaar zijn, hebben de voorkeur boven moderne blind bevestigde ramen, die de indruk wekken dat er een gat in de muur zit.

☒ **GESCHIKT**

☐ **ONGESCHIKT**

Meubels en apparatuur van 50 - 70 jaar terug

Moderne verborgen geabstraheerde details

VEILIGHEID

Op verschillende manieren kan de veiligheid van mensen met dementie bevorderd worden. Heel simpel door losliggende tapijten of andere objecten die in de weg liggen te verwijderen of door bijvoorbeeld een kinderslot op het fornuis te zetten of het gasfornuis te vervangen door een inductiekookplaat.

Met gebruik van thuishetchnologie (domotica) zijn er meer mogelijk om de leefomgeving veiliger te maken. Ook is het belangrijk om de omgeving zo in te richten dat mensen verleid worden een bepaalde richting op te gaan of juist ontmoedigd worden om een deur door te gaan. Dit kan door te werken met kleuren, omlijsten, muur-/deurstickers en door bijvoorbeeld gebruik te maken van licht en donker.

Dwaalgedrag en domotica

Als mensen met dementie te weinig of te veel prikkels krijgen worden ze onrustig en kunnen zij op zoek gaan naar een plek waar de prikkels wél passen bij hun gemoedstoestand. Dit dwaalgedrag kan tot onveilige situaties leiden als iemand met dementie het huis uitloopt of - in het geval van een zorgcomplex - het trappenhuis opzoekt.

Domotica kan op een makkelijke manier de veiligheid vergroten. Door toezicht via camera (webcam) of meer geavanceerde trackingsystemen is te zien waar degene die dementieert zich bevindt. Ook zijn leefcirkels in te stellen: door gebruik te maken van een polsband en sensor krijgt de verzorger een melding als iemand met dementie buiten een afgesproken leefgebied komt of blijven deuren gesloten naar plekken die voor onveilige situaties kunnen zorgen. Thuis kan een geluidssignaal afgaan bij het openen van bepaalde deuren of het verlaten van de tuin. En via een applicatie op een mobieltje is vrij goed te traceren waar iemand zich bevindt.

GESCHIKT

Kindersloten, domotica, sensoren, plaatjes gebruik

ONGESCHIKT

Te veel of te weinig prikkels losliggend tapijt of andere objecten

3. Zelfstandige woning

WOONKAMER

Mensen met dementie zijn erg gevoelig voor prikkels, omdat ze deze niet goed kunnen filteren. Bij het inrichten van de woonkamer is het verstandig om 'onnodige' spullen die alleen maar afleiden, verwarring of angst oproepen (zoals beelden) weg te halen.

Langzaam de ruimte ontdoen van overbodige prikkels kan meer rust geven. Het is natuurlijk fijn om spullen waar iemand veel herinneringen aan heeft te behouden door ze op een niet afleidende plek te plaatsen of door ze een functie te geven.

Heldere looplijnen

Heldere looplijnen zonder obstakels, die ruim genoeg zijn om moeiteloos te manoeuvreren, zijn ook belangrijk. Tapijt op de vloer dempt geluidsprikkels en zorgt ervoor dat mensen met dementie geen last hebben van optrekkende kou. Drukke patronen in behang of gordijnen kunnen leiden tot interpretatie- en evenwichtsproblemen en verwarring veroorzaken.

Bewuste prikkels

Voor sommige mensen met dementie kunnen juist te weinig prikkels funest zijn, omdat ze daar onrustig van worden. Ze gaan dolen, op zoek naar prikkels. Bij de inrichting van de woning moet in dat geval extra aandacht worden besteed aan het bewust plaatsen van prikkels, zoals een lava-lamp of geluidsinstallatie met ouderwetse muziek.

Een dag-nacht-ritme is erg belangrijk voor mensen met dementie. Voldoende daglicht om activiteiten te ondernemen overdag en passende schemerverlichting om tot rust te komen 's avonds is dus essentieel. Voor mantelzorgers kan het belangrijk zijn een eigen ruimte in het huis te hebben waar ze zich even terug kunnen trekken.

GESCHIKT

Dagschema, heldere looplijnen, geluidsdemping

ONGESCHIKT

Onnodige spullen, obstakels, drukke patronen

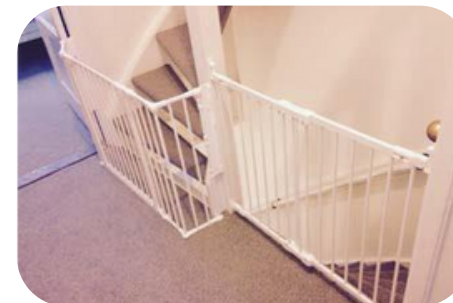

SLAAPKAMER

De hardheid van het matras kan invloed hebben op het slaappatroon van iemand met dementie. Een te zacht bed geeft mensen met dementie soms te weinig prikkels en kan hen het gevoel geven dat zij zweven. Dit kan hen angstig maken en daardoor vallen ze niet in slaap. Een te hard bed kan te veel prikkels geven om rustig te worden wat ook het in slaap vallen moeilijker kan maken. Om een goed dag-nacht ritme te ondersteunen zou het slaapkamerraam verduisterd moeten kunnen worden. Bij voorkeur door dikke gordijnen. Een rolluik of andere vormen van verduistering zijn voor iemand met dementie vreemd en onbekend.

Een veilige trap met goede antislipstrips en handgrepen. Reflecterende antislipstrips en strips in contrastkleur maken de traptreden beter zichtbaar en beter begaanbaar. Een traphek plaatsen is ook een mogelijkheid, al is gebleken dat deze ook uit kan nodigen om te gaan klimmen. Deze moet dus hoog genoeg zijn, of voorzien zijn van een bewegingsmelder, die waarschuwt bij beweging van het traphek.

GESCHIKT

Niet te hard of te zacht bed, zware gordijnen, kamers gelijkvloers

ONGESCHIKT

Bewegende gordijnen, rolluiken, lage traphekken

KEUKEN

Zichtbaarheid Als mensen met dementie nog in staat zijn om gerechten te bereiden, is het goed om het keukengerei op een vaste, duidelijke plek in de keuken te neer te leggen. Lades, kastjes en potten kunnen voorzien worden van etiketten die aangeven wat de inhoud is.

Bij voorkeur met symbolen, niet met teksten. Hoe ruimer de indeling van de keuken is, hoe makkelijker het uitvoeren van activiteiten gaat en hoe minder vaak ergens tegenaan gestoten wordt.

Apparatuur moet herkenbaar zijn voor mensen met dementie: een magnetron is vaak al niet te meer te bedienen. Daarbij is het ook verstandig om apparatuur waar iemand zich snel aan kan verwonden of erg veel geluid maakt te verwijderen.

Veilig koken

Koken op inductie is over het algemeen het meest veilig: de hitte verdwijnt direct als de pan van de plaat wordt gehaald. Het voordeel van gasfornuizen is alleen dat deze vaak beter herkend worden door mensen met dementie. Het nadeel is dat men zich kan verwonden aan het vuur en het gas kan blijven open staan. Een gasdetector geeft direct alarm af bij gasgevaar. Ook kan het bestaande gasstel worden voorzien van een beschermknop die de schakelaars van een gasfornuis afschermt en voorkomt dat deze per ongeluk worden ingeschakeld. Als mensen met dementie niet meer in staat zijn om zelfstandig te koken, kan er een slot op het fornuis worden gezet.

GESCHIKT

Keukengerei op vast plek, herkenbare apparatuur, etiketten met symbolen

ONGESCHIKT

Gevaarlijke of luidruchtige apparatuur, onbeveiligd gasfornuis

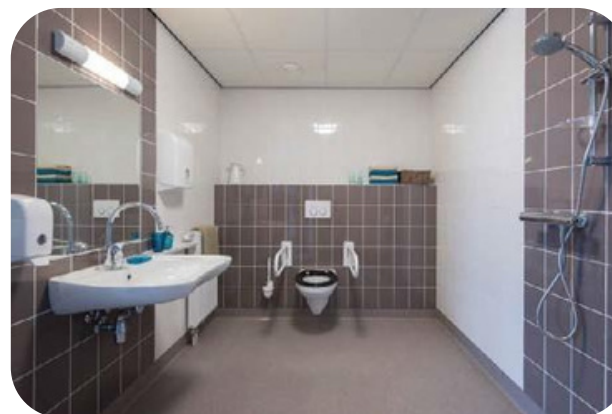

SANITAIR

Contrastkleuren Vaak wordt in badkamers veel wit gebruikt. Dit kan voor mensen met dementie met slecht zicht verwarrend werken: bij gebrek aan kleurverschil smelten objecten als het ware samen. Het aanbrengen van kleurcontrasten werkt vaak goed, bijvoorbeeld met gekleurde tegels bij de wasbak en het toilet. Het is niet verstandig om veel zwart te gebruiken, omdat dit geïnterpreteerd kan worden als een gat.

Een geschikte kleur is zachtblauw, omdat blauw geassocieerd wordt met water en rustgevend werkt. Het is belangrijk om de vloer en met name de douche antislip te maken.

's Avonds kan een badkamer moeilijk te vinden zijn in het donker. Een klein lampje boven de deur en een verlichte looproute zorgt er voor dat men zich beter kan oriënteren. Ook kan een symbool op de deur helpen om zich goed te oriënteren

 GESCHIKT

Lampje bij de deur, antislip vloer, kleurcontrast, zachtblauw

 ONGESCHIKT

Veel wit, veel zwart, rood

4. Zorgcomplex

ONTMOETING

Verblijfsplekken, zoals de groepsruimtes of woonkamers, moeten voldoende daglichttoetreding hebben en vrij van obstakels zijn. Mensen met dementie krijgen

naarmate ze ouder worden vaak meer lichamelijke klachten, waardoor zij hun bewegingen niet meer zo onder controle hebben. Het is daarom ook goed als de objecten die in de ruimte aanwezig zijn goed zichtbaar zijn.

Knusse sfeer

Bij verblijfs- en ontmoetingsplekken past een rustige, knusse sfeer. De ruimtes moeten echter ook niet te klein zijn omdat er genoeg ruimte nodig is voor looproutes. Als de huiskamer in een zorggebouw heel groot is, kan deze het beste onderverdeeld worden

in een aantal kleinere zithoeken. Hierdoor blijft het voor mensen met dementie een herkenbare en overzichtelijke ruimte, waar bovendien niet teveel mensen tegelijk kunnen vertoeven. Mensen met dementie kunnen stemmen namelijk minder goed filteren en op deze manier kan een lawine van geluid worden voorkomen.

Stressverlagend

Naast objecten die in de ruimte prikkels geven, zoals een lava-lamp, kunnen kinderen en huisdieren vaak ook prettige prikkels geven voor mensen met dementie. Heel directe zintuiglijke prikkels werken fijn bij mensen met dementie. Een dier werkt bovendien stressverlagend, kan de bloeddruk omlaag brengen en helpt met het leggen van sociale contacten.

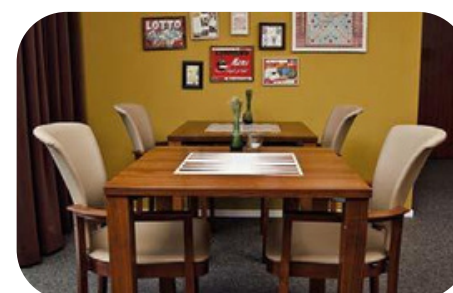
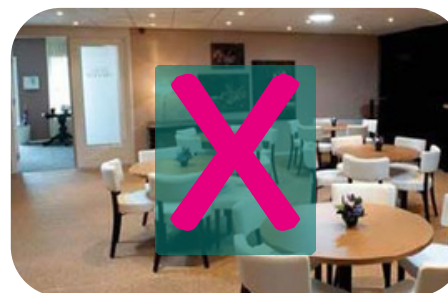
GESCHIKT

Goed daglicht, obstakel vrij, huisdieren, overzichtelijk, huiselijke sfeer

ONGESCHIKT

Te veel anderen in een ruimte, obstakels

VERBINDING

Verbindings- en verkeersruimten zijn belangrijk in een zorgcomplex, maar kunnen ook de nodige 'overlast' veroorzaken.

Tochtportalen en verkeersruimten die in 'open' verbinding staan met de woonkamer kunnen onrust geven. Gangen vormen de verbindingsschakel tussen de verblijfsruimten in het zorgcomplex. De vorm, lengte en breedte hebben invloed op het gebruik en welbevinden van de bewoners. Lange gangen kunnen leiden tot desoriëntatie en extra prikkels geven. Een herkenningspunt bij de eigen voordeur helpt de bewoner zijn weg te vinden.

Deur Een rinkelende deurbel kan ook een grote prikkel zijn. Een raam in de deur biedt mensen met dementie de mogelijkheid te zien wie er voor de deur staat. Dit geeft een veiliger gevoel.

GESCHIKT

Raam in het deur, overzichtelijke en niet te lange gang

ONGESCHIKT

Deurbel, verkeersruimte in open verbinding met de woonkamer

PRIVÉRUIMTE

Het is belangrijk dat mensen met dementie een eigen ruimte hebben met eigen spullen. Een geborgen plek waar ze zich in kunnen terugtrekken en waar ze zich veilig voelen. Het is belangrijk dat in deze ruimte herkenbare objecten staan, waar ze vertrouwd mee zijn.

Voor de mantelzorger is het soms ook fijn om met zijn of haar familielid alleen te kunnen zijn.

☒ **GESCHIKT**

Eigen ruimte, eigen spullen, herkenbare objecten

☐ **ONGESCHIKT**

Vreemde objecten

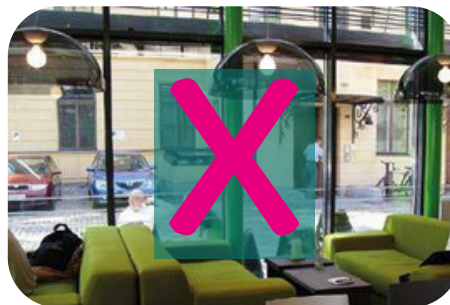

THUISGEVOEL

Een omgeving die herkenbaar is geeft mensen met dementie een thuisgevoel. Bij vreemde, moderne meubels voelen zij zich niet op hun plaats. Een ruimte moet netjes zijn, maar mag niet ogen als een ziekenhuis. Ook al zijn er ruimten die mensen met dementie moeten delen, ze moeten zich er wel thuis voelen. Dit kan alleen als de ruimten ogen als woonkamer, eetkamer of keuken van een 'gewoon' huis, niet als een restaurant of eetzaal. De schaal is daarbij dus van groot belang, net als het objecten in een ruimte.

Gasten ontvangen

Bekende mensen om je heen creëren ook een thuisgevoel. Daarom is het erg belangrijk dat er genoeg plek is om gasten fatsoenlijk te kunnen ontvangen.

☒ **GESCHIKT**

Plek voor visite, opgeruimd, ruimten met een huiselijke schaal

☐ **ONGESCHIKT**

Ziekenhuis sfeer, moderne meubels, eetzaal

UITZICHT

Een ideaal uitzicht voor mensen met dementie is een leeg strand waar rustige golven breken. Zo nu en dan een meeuw. Prikkelers die niet bedreigend zijn en constant in beweging blijven. Uiteraard kan dat natuurlijk niet altijd. Een vijvertje met een fonteintje of watervalletje kan dezelfde prikkels geven. Ook rustig voorbijgaand verkeer kan positieve prikkels geven, zolang het niet te dichtbij de verblijfsruimte is.

Rustige positieve prikkels

De natuur geeft veel rustige, positieve prikkels. Een goed onderhouden tuin, waar vogels fluiten en kippen rondlopen, creëert een gevoel van veiligheid en gemoedelijkheid. De geluiden die deze dieren produceren zijn niet bedreigend.

 GESCHIKT

Goed onderhouden tuin, vijver of fontein, een plek voor vogels, kippen

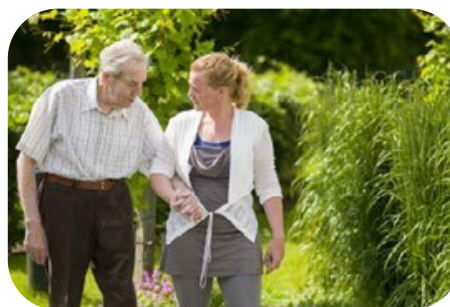
 ONGESCHIKT

Ziekenhuis sfeer, moderne meubels, eetzaal

BUITENRUIMTE

Voor mensen met dementie zijn buitenprikkels - indien gedoseerd in bijvoorbeeld een tuin - ook erg belangrijk. Wind, geur, beweging van planten, het kijken en luisteren naar vogels en zelf rustig lopen. Het is een goede manier om aan de prikkel- en beweegbehoefte van mensen met dementie te voldoen. Dit vraagt wel goede looppaden en een afgesloten tuin zodat het veilig is.

☒ **GESCHIKT**

Buitenprikkels, zoals de wind, geur, beweging van planten en rustig lopen

☐ **ONGESCHIKT**

Tuin die niet afgesloten is, slechte looppaden

5. Bronnen en verder lezen

Boeken

1. Dimensie voor dementie, Jarno Nillesen, Stefan Opitz, 2013 Wiegerinck architectuur stedenbouw ISBN: 978-90-820173-0-4
2. De wondere wereld van dementie, Bob Verbraeck, Anneke van der Plaats, tweede druk, tweede oplage Reed Business Education, Amsterdam 2013 ISBN: 978 90 352 3425 3
3. Architectonia. Een thuis voor mensen met dementie, Erik Stroobants en Patrick Verhaest, Tweede druk: februari 2013, uitgeverij EPO, ISBN: 978 94 91297 12 0
4. Zorg voor mens en omgeving, Ir Iris Bakker en ir Jan de Boon, uitgave van Aedes- Actiz Kenniscentrum Wonen-Zorg 2012 ISBN 978-90-819712-0-1
5. Healing Environment, Anders bouwen voor betere zorg, Stagg, Noor Mens en Cor Wagenaar, Uitgeverij THOTH Bussum 2009, ISBN 978 90 6868 513 8
6. Dagelijks leven met dementie: een blik achter de voordeur, Anne-Mei The, Thoeris Uitgeverij: november 2017, ISBN 978 90 7221 995 4

Websites

7. www.alzheimer-nederland.nl
<https://www.alzheimer-nederland.nl/informatie-brochure>
8. www.dementie.nl <https://dementie.nl/veiligheid-huis/hulpmiddelen-en-aanpassingen-om-langer-thuis-te-wonen>
9. www.innovatiekringdementie.nl
https://www.innovatiekringdementie.nl/files/downloads/De_wondere_wereld_van_dementie.pdf <https://www.innovatiekringdementie.nl/a-268/Relaxen-in-de-belevingstuin>
10. www.zorgvisie.nl
<http://www.zorgvisie.nl/Kwaliteit/Nieuws/2011/5/Strandkamer-voor-dementerenden-ZVS011388W/>
11. www.moderne-dementiezorg.nl
12. <http://dementia.stir.ac.uk/housing-dsdc/design-housing>
13. www.thuiswonenmetdementie.nl
14. www.kcwz.nl/thema/doelgroepen/dementie en
https://www.kcwz.nl/doc/kleinschalig_wonen/Art-Ned-Tijdschr-Genesek-20170919.pdf
15. www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2095263517300079

Toolkit Dementievriendelijk Ontwerpen is een uitgave van het Aedes-Actiz Kenniscentrum Wonen-Zorg en KAW april 2018

Redactie

Diet Hensums en Beatrice Montesano | KAW architecten en adviseurs www.kaw.nl

Penny Senior | Aedes-Actiz Kenniscentrum Wonen-Zorg www.kcwz.nl

Fotografie

Weergaaf / Marieke Visuals (Servicecentrum Het Laar in Tilburg) Wiegerinck architectuur (Locatie 't Loug te Delfzijl) Hollandse Hoogte / Sabine Joosten (Schreewende vrouw beeldnr 10072379) Cor Mantel (Drie dames op het 'strand') Bureau Interieur + Dementie / Menno Emmink (Woonzorgcentrum De Koekoek in Veenendaal) KAW

via Flickr

Andrew Morrell	samwebster
Lucy Crosbie	keso
Dr Stephen Dann	hexion
dietmut	existentialism
totinkoti	Remon Rijper
Davi Alexandre	Neeta Lin
Favaro JR.	Wonderlane
James F Clay	nataliej
Yew Tree House	floato

Aedes-Actiz • Kenniscentrum Wonen-Zorg

